

Економічна природа виробничих запасів гірничозбагачувальних підприємств

В статті визначено актуальність вивчення питання сутності виробничих запасів та їх класифікації для цілей бухгалтерського обліку та аналізу, запропоновано класифікацію виробничих запасів для гірничозбагачувальних підприємств.

виробничі запаси, класифікація, предмети праці, основні матеріали, допоміжні матеріали

Виробничі запаси є основополагаючим елементом процесу виробництва, тому більшість економістів, серед яких дослідники – класики політичної економії (А. Сміт, Д. Рікардо, К. Маркс) та сучасні економісти України – М.В. Кужельний, В.Г. Лінник, С.В. Мочерний, В.В. Собко, М.Г. Чумаченко, та зарубіжжя - В.Ф. Палій, Я.В. Соколов та інші - у власних працях зупиняються на обґрунтуванні їх економічної сутності. У них визначення природи виробничих запасів, звичайно, відрізняються, що сприяє появі різних поглядів на класифікацію виробничих запасів на підприємствах. Класифікація ж запасів є основою побудови їх обліку [13; с.261], тому виникає необхідність дослідити особливості природи виробничих запасів та їх класифікації на підприємствах різних галузей промисловості.

На гірничозбагачувальних підприємствах виробничі запаси являють собою один з важливих та значних активів. Особливі позиції запасів у складі майна пояснюються тим, що їх витрати у процесі виробництва є однією з основних складових собівартості продукції, що виготовляється гірничозбагачувальними підприємствами. Тому від того наскільки виважено буде визначено природу виробничих запасів, обґрунтовано їх класифікацію буде залежати побудова їх обліку та аналізу, а, відповідно, і точність визначення фінансового результату діяльності підприємств.

Метою дослідження є систематизація та узагальнення поглядів, підходів до визначення економічної природи виробничих запасів та розробка обґрунтованої класифікації їх на гірничозбагачувальних підприємствах.

Методи дослідження: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, узагальнення.

Для дослідження економічної природи виробничих запасів (ВЗ), систематизуються усі підходи до їх сутності за наступними напрямками:

- за приналежністю до засобів господарювання (ВЗ представляють як предмети праці, які є складовими елементами процесу виробництва [5; с.34]);

- за їх походженням та функціями (ВЗ є речовиною природи або продуктом виробництва, на який спрямовано процес праці з метою отримання нових продуктів [8; с.39],[6; с.13]);

- за тривалістю використання (ВЗ належать до засобів одноразового використання [1; с.322], беруть участь у процесі виробництва лише один раз [5; с.35]);

- як складова капіталу (сировина та матеріали є частиною капіталу [6;с.252]; постійний капітал являє собою сукупність засобів та предметів праці (ВЗ) [7,с.267]);

- за ступенем відчуження від власника (ВЗ частина оборотного капіталу, яка виробляє прибуток, але перестає бути власністю виробника [1;с.322]);

- за участю у створенні вартості продукту (своїм речовим змістом ВЗ є фактором виробництва споживчих вартостей, але не бере участі у процесі збільшення вартості [6; с.255]; ВЗ повністю переносять свою вартість на вартість готової продукції [5; с.35]);

- за ступенем технічної та економічної трансформації [1; с.322] (ВЗ на відміну від засобів праці змінюють власну форму або властивості в процесі створення продукції).

Основним чинним документом, який регламентує сутність запасів в Україні, є Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку № 9 “Запаси”. Ним визначається, що під запасами слід розуміти такі активи підприємства, які утримуються на підприємстві для подальшого продажу; знаходяться у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; споживаються під час виробництва продукції та управління підприємством [9]. Як видно, саме поняття виробничих запасів не конкретизується, швидше за все до них відноситься вислів: “споживаються під час виробництва продукції та управління підприємством”.

Отже, синтезуючи підходи та погляди на визначення природи ВЗ, можна охарактеризувати їх як речовинний компонент, що створює вагому частину споживчої вартості продукту праці, використовується у сфері виробництва лише один раз та змінює при цьому власну форму та (або) властивості.

Велике значення на підприємстві має класифікація ВЗ, так як вона забезпечує визначення приналежності ВЗ до певних груп, що сприяє їх упорядкуванню, правильності їх обліку та оцінювання, своєчасному виявленню надлишкових та непотрібних матеріалів, які уповільнюють оборотність коштів підприємства та викривляють реальність показників фінансової звітності.

Такі економісти, як В.В. Сопко та В.К. Радостовець, характеризуючи класифікацію ВЗ за їх функціональною роллю у процесі виробництва та призначенням, поділяють ВЗ на основні та допоміжні [13;с.261], [11;с.97], інші відразу деталізують ВЗ, виділяючи в їх складі сировину, основні матеріали, напівфабрикати та комплектуючі вироби, допоміжні матеріали, тару, паливо, запчастини [4;с.102]. Звичайно, усі деталізовані ВЗ можна так чи інакше віднести або до основних, або до допоміжних запасів, виділення більш дрібних груп в складі ВЗ пов'язано з їх визначною роллю у процесі виробництва та потребами бухгалтерського обліку.

Дозволимо собі не погодитися з економістами, які в класифікації ВЗ відокремлюють окрім зазначених запасів групу незавершеного виробництва та малоцінних та швидкозношувальних предметів [3;с.277], [16;с.161], це принципова неточність. Малоцінні та швидкозношувальні предмети являють собою особливу групу у складі запасів, але відносити їх безпосередньо до ВЗ є недоцільним. Незавершене виробництво являє собою вже використані ВЗ, або ті, що знаходяться у процесі виробництва. Цей елемент не є фактором виробництва, яким є ВЗ, і знаходиться вже на стадії трансформації продуктивного капіталу до товарного. Зокрема, визначний дослідник оборотних активів підприємств – Л.А. Роштейн - трактує ВЗ як такі, що знаходяться у сфері виробництва, а не в самому процесі виробництва, так як вони є потенційними елементами виробництва [12; с.28]. Таке трактування знаходить відображення та збігається в українській радянській енциклопедії [15;с.92] та сучасному економічному словнику [10; с.130], зазначені джерела визначають ВЗ як такі, що ще не включені в процес виробництва, ще не надійшли на робочі місця. Отже, віднесення незавершеного виробництва до ВЗ взагалі суперечить їх економічній сутності.

Продукція гірничозбагачувальних підприємств відрізняється матеріаломісткістю, так, наприклад, на ВАТ “ПГЗК” та ВАТ “ІнГЗК” реальні

матеріальні витрати у складі собівартості товарної продукції складають відповідно 49,5% та 77,1%. Це свідчить про необхідність виваженого підходу до класифікації ВЗ.

У складі ВЗ гірничозбагачувальних підприємств можна відокремити наступні групи: сировина, основні матеріали, допоміжні матеріали, паливо, тара, запасні частини, відходи виробництва. (рис.1)

Рисунок1 – Класифікація виробничих запасів гірничозбагачувальних підприємств

Сировина являє собою первісно опосередковану людською діяльністю речовину природи. На гірничозбагачувальних підприємствах сировиною є видобута залізна руда, яка є основою виготовлення продукції: агломерату, концентрату, обкотишів.

Основними матеріалами більшість економістів вважає продукти, які вже підлягали обробці в певних галузях промисловості та складають основну субстанцію продукції. На деяких гірничозбагачувальних підприємствах такий компонент відсутній, але на гірничозбагачувальних підприємствах міста Кривого Рогу, зокрема, на ВАТ “ПГЗК” та ВАТ “ІнГЗК” окрім сировини відокремлюють ще й основні матеріали, до яких відносять залізні кулі, які використовують при подрібненні видобутої залізної руди, такі кулі в процесі перетирання руди руйнуються і, тим самим, збільшують вміст заліза в руді.

Серед допоміжних матеріалів на гірничозбагачувальних підприємствах виділяються матеріали, які не складають основну субстанцію продукції, що виготовляється, та у більшості своїй взагалі не входять до складу продукції, але такі, що забезпечують здійснення безперервного та ефективного процесу виробництва –це, зокрема, транспортерна лента, фільтротканина, мастильні матеріали, футеровочна сталь та інші.

За великою економічною роллю, яку відіграє паливо у виробничому процесі, його виділяють в окрему групу, хоча за своєю суттю це допоміжний матеріал. На гірничозбагачувальних підприємствах велике значення має паливо, яке йде на технологічні (використовується при виготовленні та обжигу агломерату) та господарські процеси (використовується для опалення приміщень). Такі групи, як тара та запчастини на гірничозбагачувальних підприємствах не є досить значними, так у складі тари можна відокремити пляшки, ящики для зберігання допоміжних матеріалів, а запасні частини включають запчастини для підтримки обладнання в робочому стані. Також можна виділити в складі ВЗ групу відходів виробництва, сюди, перш за все, відносять залишки використаного металопрокату, залізних куль, труб та інших матеріалів.

Виважений підхід до визначення економічної природи виробничих запасів сприяє розробці такої їх класифікації, яка відповідає задоволенню потреб бухгалтерського обліку та аналізу підприємств різних галузей народного господарства, що в свою чергу покращує якість господарювання. Пропонуємо використання на гірничозбагачувальних підприємствах класифікації виробничих запасів, яка не передбачає групи незавершеного виробництва та малоцінних та швидкозношувальних предметів.

Список літератури

1. Барр Р. Политическая экономия. I том – М.: “Международные отношения”. – 1995. – 412с.
2. Башнянін Г.І., Лазур П.Ю., Медведев В.С. Політична економія. – К.: Ніка-Центр, Ельга.- 2000. –451с.
3. Бухгалтерський фінансовий облік. Під ред. Ф.Ф. Бутинця.- Житомир: ПП “Рута”. –2001. – 670с.
4. Бухгалтерский учет под ред. П.П. Новиченко. – М.: Финансы и статистика. –1990.-464с.
5. Кужельний М.В., Лінник В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. – К.: КНЕУ,2001. –334 с.
6. Мочерний С.В. Економічна теорія. – К.: “Академія”,1999. –592 с.
7. Мочерний С.В., Симоненко В.К., Секретарюк В.В., Устенко О.А. Основи економічної теорії. – К.: Знання. – 2000. – 607с.
8. Палий В.Ф., Соколов Я.В. Теория бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика,1984.-279с.
9. Положення (Стандарт) бухгалтерського обліку 9 “Запаси”.
10. Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. – М.: Инфра-М.- 2000.
11. Радостовець В.К. Бухгалтерский учет в основных отраслях народного хозяйства.- М.: Финансы и статистика,1984.-400с.
12. Ротштейн Л.А. Оборотные средства в промышленности. – М.: Финансы и статистика,1986.-95с.
13. Сопко В. Бухгалтерський облік: Навч. посіб. – 3-те вид., перероб. та доп. – К: КНЕУ, 2000. – 578с.
14. Методические рекомендации по разработке и внедрению комплексной системы управления качеством продукции и эффективным использованием ресурсов на промышленных предприятиях Донецкой области: Проект\ Е.Е. Герасименко, Д.И. Грицай, Н.Г. Чумаченко и др. –Донецк, 1980. –28с.
15. Запасы производственные\ Украинская Советская Энциклопедия. 4 том. – К.: Главная редакция Укр.Сов.Энци. – 1980.
16. Швець В.Г. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посібник. – К.: знання прес, 2003. –444 с.

В статті показана актуальність изучения вопроса сущности производственных запасов и их классификации для целей бухгалтерского учета и анализа, предложена классификация производственных запасов для горнообогатительных предприятий

In clause the urgency of studying of a question of essence of industrial stocks and is shown their classification for the purposes of book keeping and the analysis, classification of industrial stocks for Mountainconcentrating the enterprises is offered